

Lippu, uhri ja kansakunta

Tuomas Tepora: Lippu, uhri, kansakunta. Ryhmäkokemukset ja -rajat Suomessa 1917–1945. Väitöskirja Helsingin Yliopisto. 332 s.

Tuomas Tepora: Sinun puolestas elää ja kuolla. Suomen liput, nationalismi ja veriuhri 1917–1945. WSOY 2011. 480 s.

Väitöskirjallaan *Lippu, uhri, kansakunta: ryhmäkokemukset ja -rajat Suomessa 1917–1945* lipun, uhrin ja kansakunnan suhteesta Tuomas Tepora pureutuu kansallisen symboliikan ydinkohtiin ja koskettaa samalla kansakunnan historiallisen itseymmärryksen herkkiä kipupisteitä. Tutkimuksen tulkintakehiköinä toimivat ryhmäkokemukset ja -rajat, joiden kautta lipun ja uhrin tematiikka sidotaan Suomen historian dramaattisiin taitekohtiin ja niissä näyttäytyviin poliittisiin ristiriitoihin. Erityisesti luokka- ja kielijaot toimivat ryhmärajojen tulkinnallisina koordinaatteina. Tutkimuksen aikajänne ulottuu itsenäisyyden alkuvaiheista toisen maailmansodan loppuun tarkastelun tiheydessä kansallisiin kriisiaikoihin.

Väitöskirja on sivumäärältään laaja, sisällöllisesti runsas ja metodologisesti moneen suuntaan aukeava tutkimus, jonka ambitiotaso ylittää tuntuvasti keskivertoväitöskirjalle asetettavat standardit. Väitöskirjan keskeisissä teemoissa risteytyvät usean tieteenalan tutkimustraditiot. Eräänlaisena teoreettisena yleiskehikkona toimii nationalismitutkimus, jonka taustalta

on tunnistettavissa ainakin Benedict Andersonilta ja Michael Billigiltä, mutta aivan erityisesti Anthony Smithiltä saatuja vaikutteita. Teporan tapa nähdä kansakunta ei vain ideologisena konstruktiona vaan ennen muuta jaettujen symbolien kautta välittyvänä, kollektiivisia identiteettejä läpäisevänä ”pyhänä” kokemuksena, jossa immanentit heimouskonnolliset piirteet sulautuvat transsendentaaliin kristillisiin painotuksiin, tulee hyvin lähelle Smithin esittämää nationalisminäkemyttä. Kotimaaisessa tutkimuskentässä Teporalla ovat puolestaan olleet hyvänä tukena etenkin Matti Klingen uraauurtavat tutkimukset Suomen lipun syntyvaiheista ja lippuun liitetyistä kulttuurisista, poliittisista ja symbolisista merkityksistä. Samoin muun muassa Juha Siltalan, Risto Alapuron, Johanna Valeniuksen ja Ilona Kempin tutkimukset ovat tarjonneet tutkimukselle tärkeää keskustelupohjaa.

Väitöskirjan tutkimusasetelma on kuitenkin omintakeinen, monitieteisyydessään ja metodologisessa sekakäytössään miltei yltiöpäinen. Nationalismitutkimuksen lisäksi Teporan väitöskirjassa liikutaan ainakin sodan kulttuurihistorian, psykohistorian, antropologian, sosiologian ja uskontotieteen alueilla. Monitieteistä tutkimusotetta kuvaa hyvin tieteenalaluokitteluihin taipumaton metodologia-apparaatti, jossa keskeisessä osassa on viestinnäntutkija Carolyn Marvinin ja psykologi David W. Inglen vuonna 1999 ilmestynyt teos ”Blood Sacrifice and the Nation”. Niin ikään väitöskirjassa analyysivälineenä käytetty objektiivisuusteoria on psykoanalyttisesta viitekehystä tuotettu yhteiskuntatutkimuksellinen sovellutus.

Tutkimuksen moniaineisuus sisältää erinomaisen mahdollisuuden innovatiivisiin avauksiin, mutta tuo väistämättä mukanaan myös koko joukon – nimenomaan oppinnäytetyössä – vaikeasti rat-

kaistavia ongelmia. Tepora on sekä onnistunut erinomaisesti että joiltain osin myös epäonnistunut ottamassaan tehtävässä. Suurimmat ongelmat liittyvät massiivisen teoria-, metodi- ja aineistomassan hallintaan. Pyrkimys ilmaista yhden tutkimuksen puitteissa maksimaalisesti oma oppineisuutensa johtaa monin paikoin sisällölliseen hahmottomuuteen, jossa fokus häviää usein lukuisten assosiaatioiden verkkoon. Aineiston systemaattisempi käsittely ja keskeisten tukinnallisten kategorioiden nostaminen selkeämmin esiin tutkimuksen jäsennyksessä olisi tuottanut lukijan kannalta nautittavamman lopputuloksen. Samoin teoreettisten päätelmien läpinäkyvämpi dokumentointi olisi sitonut paremmin yhteen nyt paikoin melko erillisinä edenneet teoria- ja empiriatasot. Ongelmia pohjustetaan jo epäkonventionaalisella johdannolla, joka on suorassa linjassa koko tutkimuksen esitystapaan ja sisällön käsittelyyn.

Tutkimuksen teoreettinen ja metodinen työkalupakki on mittaava ja epäilyksettä laadukas väitöskirja olisi syntynyt vähemmälläkin vaivalla. Runsaudella on myös sisällölliset varjopuolensa. Lukuisat tulkinnalliset juoksutukset tuovat toki lisäväriä tutkittaviin ilmiöihin, mutta harmillisen usein ne avautuvat enemmän tekijälle itselleen kuin temaattista linjakkuutta haikelle lukijalle. Konkreettista aineistoa tavoittamattomina ne eivät myöskään jaksa aina kantaa alkua pidemmälle. Eräänä hieman pidemmälle vietyinä, mutta silti keskeneräiseksi jääneinä avauksena mainittakoon vaikkapa muistamisen tutkimukseen liittyvä problematiikka osassa III ”Väkivallan käsittely (1919–1938)”. Osa alkaa eräänlaisella johdannoksi ymmärrettävällä luvulla ”Kollektiivinen muistaminen ja lippukulttuuri”, joka antaa odottaa tämän näkökulman läpäisevän kantavana juonteena koko luvun. Jatkossa seuraakin

muistamiseen liittyviä aiheita, mutta niiden yhteyttä muistamisen problematiikkaan ei enää selkeästi osoiteta, vaan lukija jätetään yksin arvailujensa varaan. Vastaavia pienempiä avauksen tasolle jääneitä teoreettisia juoksutuksia tutkimuksessa on lukuisia. Tasapuolisuuden vuoksi on kuitenkin syytä todeta, että vaikka ne rikkovat työn rakennetta ja vaikeuttavat tekijän ajatuksenkulun seuraamista, tutkimuskeskustelun virittäjinä ja jatkokehittelyä ajatellen niillä on oma tärkeä arvonsa. Ne myös osoittavat tekijän kiitettävää assosiointikykyä, joka on luovan tutkimuksen keskeinen edellytys.

Näistä ongelmista huolimatta – ja ehkäpä osittain juuri niistä johtuen – Tepora on onnistunut rakentamaan monipuolisen kuvan suomalaisesta lippukulttuurista ja sen ympärillä käydyistä poliittisiin ja kielellisiin ristiriitoihin palautuvista symbolisista kamppailuista. Tarkastelemalla lippua yhtäältä pyhään samaistuvana toteemina, jossa toteutuu yhteisön kiinteys ja toisaalta symbolina, jolla osoitetaan yhteisön yhteen kietoutunut uhraamisen ja väkivallan käytön valta, Tepora onnistuu syvällisesti valottamaan suomalaisen kansakunnan identiteetikamppailuja ja niiden sisään kätkeytyneitä tunnekerroksia. Objektiivisuusteorioilla hän tavoittaa muun muassa Anthony Smithin peräänkuuluttaman emotionaalisen kokemuksellisuuden uhrin valmiin yksilön ja väkivallan oikeutta käyttävän nationalistisen kollektiivin välillä. Tämän tunnetasolla tapahtuvan yhteensulautumisen osoittamisella Tepora luo puolestaan pohjan teoreettiselle rakennelmalleen lipun pyhitämisestä ja viime kädessä sen nostamisesta edustamaan koko valtakunnan toteemista lippuruumiista.

Monitasoisuudessaan ja metodologisessa innovatiivisuudessaan Teporan tutkimus on poliittista historiaa parhaimmillaan. Vaikka tut-

kimusta voisi yhtä lailla paikantaa vaikkapa kulttuurihistoriaan tai psykohistoriaan viittaamalla tässä poliittiseen historiaan siksi, että Tepora on jäsentänyt tutkimuksensa historiakehikon nimenomaan poliittisten käännekohtien kautta. Sen kolmessa pääluvussa tarkastellaan hieman erilaisin metodisin painoituksin lipun, uhrin ja väkivalan kompleksista suhdetta kansakuntaan.

Ensimmäinen luvusta kattaa sisällissotaa ympäröivät vuodet, jolloin repiviä poliittisia ristiriitoja käsiteltiin ja "valtatyhjöt" täytettiin myös lippukysymyksiin kytkeytyvillä intohimoilla. Luku osoittaa kiinnostavasti, miten värillä oli ja ei ollut väliä aina siitä riippuen, miten poliittinen valta siihen symboloitiin ja miten sen avulla ryhmärajoja kansakunnan sisällä määritettiin. Erityisesti punainen oli "punainen vaate" monella taholla, mutta osin eri syistä. Toisaalta sinivalkoisen kannatus saattoi kääntyä punaiseksi tai punakeltaisen sinivalkoiseksi ryhmärajojen piirityssä uudelleen. Lippujen värisymboliikkaan voisi ehkä saada lisäväriä uskonnollisesta värisymboliikasta ja erityisesti ottamalla huomioon herrännäisyyden perinteinen punavärin karttaminen "punikkikammosella" Pohjanmaalla.

Osittain tähän liittyy kysymys siitä, mitä yleisiä päätelmiä voidaan perustellusti tehdä sinivalko- ja punakeltakannattajakuntien yhteiskuntapoliittisista asenteista. Epäselväksi jäi esimerkiksi, mihin nojaa käsitys, jonka mukaan "Suomi ja sen sinivalkoinen lippu edustivat hyvää äidillistä kiinnekohtaa, turvasatamaa, jonka liepeisiin kääriytyä" ja punakeltainen puolestaan "individuaatiota, henkilökohtaiseen ja samalla kollektiiviseen vapautteen pyrkimistä pois kannatteleavasta tukahduttavaksi muuttuneesta olostilasta" (s. 70).

Toinen kronologisesti etenevä jakso kattaa 1920- ja 1930-luvun ja piirtää lippukamppailujen kautta

komean kaaren sotienvälisen Suomen sosiaalisesta, poliittisesta ja mentaalista tilasta. Erityisesti Itsenäisyyden Liiton järjestelmällinen toiminta valtakunnan merkitsemiseksi sinivalkoisilla lipuilla ja eri väestöryhmien kokoamiseksi yhteisen pyhän symbolin, tai kuten Tepora ilmaisee, "kansakunnan ruumiin ja toteemin" ympärille, tuo uutta valoa kansakunnan yhtenäistämisen prosessiin viime sotien edeltävänä aikana. Toisaalta luku osoittaa hyvin sen rikkinäisyyden, mikä sisällissodan jälkeisessä Suomessa vallitsi ja jossa liput ja niiden värit toimivat valtasuhteiden konkreettisina merkkeinä. Kieltämällä hävinneen osapuolen ryhmäsymbolit ja levittämällä hegemonisen toteemin kaikkien väestöryhmien palvottavaksi porvarillinen Suomi pyrki kiistämään hävinneiltä sisällissodan traumaattisen perinnön, mutta tarjosi samalla yhteisessä lipussa symboloituvaa uhrivalmiutta kansakunnan eheyttämiseksi.

Luku nostaa esiin kysymyksen sukupuolen ja kansallisen eheyttämisen välisestä suhteesta. Jos lippu – kuten Tepora esittää – symboloi äiti maata, joka siten luovutti myös uhrin omasta sylistään, miksi äidin, maan, lipun ja uhrin keskinäisproblematiikka jää tutkimuksessa ensimmäistä pääosaa lukuun ottamatta niin vähälle huomiolle? Toinen samaan tematiikkaan liittyvä kysymys nousee uskonnon ja uhrivalmiuden välisestä suhteesta, joka näyttäytyy erityisen keskeisenä tutkimuksen kolmannessa, viime sotien käsittelevässä osassa. Jos lippukulttuuria tehokkaasti levittänyt Itsenäisyyden Liitto ei erityisesti uskonnollistanut uhriajattelua, mistä kytkös sitten niin luontevasti syntyi heti talvisodan syyttyä? Mikä osa naisilla nuorison kasvatustajina ja toisaalta naisjärjestöillä kotirintamatyössä oli tässä mentaaliosassa valmennuksessa? Ja edelleen, olivatko lippukulttuuri ja uskonnollisesti väritetty uhriajattelu ennen sotaa kanavoituneet eri

organisaatioihin ja vain hetkellisesti yhdistyneet talvisodan kriisikaudena? Itsenäisyyden Liiton ohella myös muiden kansalaisjärjestöjen roolin huomioiminen lippukulttuurin ja uhriajattelun iskostajana saattaisi yleisemminkin valottaa lipun, kansalaisyhteiskunnan, kansakunnan, valtakunnan ja valtion välistä vaikeasti avautuvaa vuorovaikutussuhdetta.

Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä kysymyksistä ja jatkokysymyksistä, joita Tuomas Teporan väitöskirja synnyttää. Ne kertovat siitä merkityksestä, joka tutkimuksella on, ei vain tavanomaisena opinnäytetyönä vaan myös aidon tieteellisen keskustelun virittäjänä ja edistäjänä. Vaikka olen edellä esittänyt etenkin muutoseikkoihin, esitystapaan ja systematisointiin liittyviä huomautuksia, totean samalla painokkaasti, että kyseessä on teoreettisesti ja metodologisesti kunnianhimoinen ja runsaaseen lähdeaineistoon perustuva väitöskirja, jossa tekijän laaja oppineisuus yhdistyy monitahoisin tulkin-talinjoihin ja tuottaa tuoreita ja tutkimuksellisesti innovatiivisia tuloksia.

– IRMA SULKUNEN